

ресурс] / А. И. Савенков // Национальная Ассоциация Игрушечников России : [сайт]. – М., 2007. – Режим доступа : <http://www.rnta.ru/Presentation/Savenkov.pdf>.

12. Чернецкий И. С. Проективання навчальних середовищ на основі фрактальних властивостей їх складових / І. С. Чернецкий // Вісник Черкаського університету. – 2012. – № 13 (226). – С. 138–143. **13. Шалаев И. К.** От образовательных сред к образовательному пространству: понятие, формирование, свойства [Электронный ресурс] / И. К. Шалаев, А. А. Веряев // Педагог. – 1998. – № 4. – Режим доступа : http://www.uni-altai.ru/Journal/pedagog/pedagog_4/articl_1.html. **14. Ясвин В.** Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 365 с.

УДК 372.878

Богдана Жорняк

ДИДАКТИКА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Жорняк Б. Є. Дидактика формування творчої особистості засобами музичного мистецтва.

У статті висвітлено актуальну проблему формування творчої особистості молодшого школяра засобами музичного виховання шляхом використання різних видів музичної діяльності; запропоновано методику їх застосування у практичній діяльності сучасного вчителя музики; визначено шляхи та перспективи розв'язання окресленої проблеми.

Ключові слова: дидактична спрямованість уроку, дитяча музична творчість, музична імпровізація, музично-слухові уявлення, музично-творче мислення, творча особистість.

Жорняк Б. Е. Дидактика формирования творческой личности средствами музыкального искусства.

Статья раскрывает актуальную проблему формирования творческой личности младшего школьника средствами музыкального воспитания путем использования разных видов музыкальной деятельности; предлагается методика их применения в практической деятельности современного учителя музыки; определены пути и перспективы решения данной проблемы.

Ключевые слова: дидактическая направленность урока, детское музыкальное творчество, музыкальная импровизация, музыкально-слуховые представления, музыкально-творческое мышление, творческая личность.

Jhorniak B. Eug. Didactics of forming the creative personality by means of musical education.

The article covers the current aspects of forming the creative personality of younger pupils by means of musical education using kinds of musical activities, the technique of their application in practice music teacher, ways and prospects of the solution of this problem are defined.

Key words: didactic direction of the lesson, children's musical creativity, musical improvisation, audio-music imagination, creative music thinking, creative personality.

Нині інтерес педагогічної громадськості до названої проблеми зумовлений новою освітянською парадигмою, яка спрямовує навчально-виховний процес у

загальноосвітній школі не тільки на оволодіння учнями певною системою знань, умінь і навичок, а й на навчання їх самостійно здобувати знання і застосовувати їх у практичній діяльності. Сучасна освіта висуває завдання – формування високоінтелектуальної, творчої особистості школяра, забезпечення максимальних можливостей для його активного розвитку і самореалізації в майбутньому.

Головною вимогою постає посилення креативності навчально-виховного процесу шляхом створення необхідних умов задля залучення кожного школяра до активної творчої діяльності, спрямованої на оволодіння учнем здатністю до творчості, творчими знаннями і вміннями, соціокультурним досвідом суспільства.

Одним із важливих засобів формування творчої активності учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва та в позаурочній навчально-виховній діяльності є широке залучення їх до різних видів творчої музичної діяльності, створення комплексної педагогічної системи музично-творчого розвитку учнів. Творча спрямованість музичного навчання і виховання, їх відповідність віковим та індивідуальним особливостям дітей молодшого шкільного віку забезпечує формування естетичних потреб, художнього смаку і головне – готовності до активності і винахідливості у художньо-естетичній діяльності, що надзвичайно важливо для становлення і розвитку творчої особистості школяра.

Meta smammi – проаналізувати психолого-педагогічні аспекти категорії «музичні здібності»; з'ясувати сутність, структуру та динаміку розвитку творчих музичних здібностей у молодших школярів.

Нині наша загальноосвітня школа перебуває в активних пошуках нових ідей, підходів, педагогічних бачень і систем, які ґрунтуються на освітніх парадигмах, зумовлених принципово новими соціально-економічними і політичними умовами, і закладають прогресивні засади виховання і розвитку інтелектуальної сфери особистості.

Особистість, здатна творчо засвоювати знання, самореалізуватися в майбутній професійній діяльності, у різних видах творчості, постає соціальним замовленням суспільства, важливим чинником його прогресу. З огляду на це особливої значущості набуває проблема освіченої, творчої молодшої людини як громадянина на основі оволодіння гуманістичними цінностями, нормами моралі і загальної культури. У розв'язанні зазначених завдань, визначенні мети і завдань виховання підростаючого покоління важливо враховувати реалії сучасного нестабільного життя.

Із розширенням впливу на молодь сучасної низькопробної масової культури, яка активно пропагує бездуховність, зневагу до вічних цінностей, моральних критеріїв, ідей гуманізму, особливо важливою постає потреба формування у школярів високої моральності, відповідальності за свої вчинки і помисли, бажання жити за законами справедливості та краси.

Становлення особистості – це складний і багатогранний процес її самоактуалізації і самореалізації, і в цьому процесі великі потенційні можливості має музично-естетичне виховання. Формування у школяра чуттєво-емоційного досвіду, вміння знаходити в музиці своє бачення світу, виражати свої емоції і переживання, розуміти мову музики – головна мета музичної освіти і виховання. Адже музика, розкриваючи світ людських почуттів у гармонії звуків, не тільки надає естетичну насолоду від її довершеної форми, а й утворює певні погляди на життя, формує моральні переконання, основи етичних знань, культуру життєвого самовизначення і світосприймання. Як жодний інший вид мистецтва, музика вирізняється своєю універсальністю. Засобами інтонації, музичних образів вона

може передати все: і внутрішній світ людини, і широкі картини суспільних подій, і красу довкілля, може вільно перенести слухача в минуле, сучасне і майбутнє.

Нині музика займає значне місце у нашому житті, і тому важливо з раннього віку привчати дітей розуміти музику, переживати й осягати її глибокий зміст. Сучасна наукова думка (Л. Куненко, Г. Падалка, О. Хлебникова та ін.) доводить, що ефективність і результативність музично-пізнавальної діяльності значною мірою залежить від творчої самостійності особистості, активного предметно-асоціативного сприймання змісту музичних образів, здатності до особистої інтерпретації музичного матеріалу.

Свого часу відомий український педагог Софія Русова писала: «Нова школа кладе собі головну мету – збудити, дати виявитися самостійним творчим силам дитини... Задля того, щоб зуміти викликати в учня духовну діяльність, треба зрозуміти душевний склад дитини...» [4].

Кожна людина сприймає, розуміє й інтерпретує музику по-своєму, на основі особистих емоційних реакцій, думок, фантазій, переживань, співвідносячи образний світ музичного мистецтва з власним життєвим досвідом. Тож музична феноменологія (від гр. *phainomenon* – той, що з'являється + *logos* – поняття) передбачає, що у процесі сприймання музичного твору кожен, захоплюючись музичними образами, вносить у їхнє осягнення своє власне «я», переживає твір на тлі власного світосприймання і світорозуміння.

Музичне виховання орієнтується на формування у школярів здатності під впливом музичного мистецтва розуміти довкілля і самих себе. Це є досить важливим чинником творчого музичного розвитку дітей. Але, як стверджує Н. Гродзенська, сучасній музичній педагогіці бракує методів спілкування з музичним мистецтвом, де б відкривалися широкі можливості для особистісної рефлексії й самостійних пошуків емоційно-образного змісту музичного твору [1].

Свої перші кроки до музики діти роблять ще задовго до відвідування школи, слухаючи її з телевізора, дивлячись дитячі мультфільми, відвідуючи театр і кінотеатр.

Уже з перших уроків музичного мистецтва можна спостерігати, як діти виявляють жвавий інтерес до музики веселої, життєрадісної за характером. Головна мета вчителя – підтримати і розвинути цей інтерес, виховувати музичну культуру школярів як необхідний складник їхньої духовної культури. Важливо навчити сприймати в музиці її багатство: повноту почуттів і переживань, доступних дітям психологічних процесів, гармонію між поетичною основою і її музичним оформленням.

Це вимагає від учителя створення комплексної дидактичної системи музично-творчого розвитку учнів, мета якої – перетворити навчально-виховну діяльність на цілеспрямований, усвідомлений процес, якому властиві певні етапи, як-от:

1. Накопичення музичних вражень.
2. Спонтанне вираження творчого начала в сенсорно-моторних, мовних напрямках.
3. Імпровізації музичні, рухові, мовні; ілюстративність у малюванні, ліпленні.
4. Створення власних композицій (музичних, літературних, пластичних), які виражають те чи те художнє враження.

Музика тісно пов'язана з іншими видами мистецтва, які відтворюють світ у притаманних їм художніх образах. Приміром, література, як і музика, передає внутрішній світ людини, утверджує певні погляди на життя, формує світогляд читача, викликає в нього естетичні почуття, переживання. Тому про кожен

літературний твір, покладений на музику, варто навчити дітей судити з того, наскільки правдиво і високохудожньо відтворює він життя, як поєднуються в ньому національні і вічні загальнолюдські проблеми і цінності. Так, виконуючи пісню, передаючи її зміст, характер музики, особливості мелодії, ритму, засоби музичної виразності, діти виявляють своє ставлення до того, про що співають, а також отримують загальні відомості про автора слів пісні, композитора. Поєднання словесного і музичного образів у пісні поглиблює думку учнів, допомагає їм глибше усвідомити сутність явищ і подій, людських емоцій, переданих у пісні у всій їх багатогранності.

Кожен вид мистецтва відтворює дійсність у яскравих, живих картинах, які викликають певні почуття до зображуваного: захоплення красою чи відразу до потворного, симпатії до одного героя й несприйняття іншого персонажа, внутрішній світ якого не відповідає нашим уявленням про добро, гуманізм. Тобто через окремі художні образи, відображені в мистецтві, сприймається картина життя, формуються художні знання, смаки, культура почуттів.

Одним із найдоступніших для використання видів мистецтва на уроці є живопис. Супровід музичних творів показом ідентичних образів у репродукціях картин художників підсилює проникнення учнів у зміст музики, поглиблює емоційне відчуття музичного матеріалу. Доречно, наприклад, слухаючи «Пори року» П. Чайковського, використовувати живопис художників С. Васильківського, І. Левітана, М. Пимоненка, О. Шовкуненка. Діти отримують творче завдання на «музичне домислювання», пов'язане з розповіддю про зміст картини: «Яка мелодія виникає у вашій уяві, коли ви уважно розглядаєте цю картину? Який характер повинна мати музика, яка відображає зміст картини художника?»

Дітям подобається створювати власні мелодії та ритми до картин (наприклад, «Річка» І. Левітана, «В Амбрацевому парку. Осінь» І. Остроухова, «Гори» М. Реріха, «Золота осінь» І. Шишкіна), малювати музику відповідними фарбами (наприклад, мажор і мінор; швидко і повільну музику; високий і низький регістр). Такі творчі вправи активізують процес навчання, роблять його емоційним, естетично насиченим і привабливим.

Емоційно-естетична інформація, яку несуть різні види мистецтва, збагачує процес повноцінного сприймання музичного твору учнями, виховує в них здатність естетично оцінювати навколишній світ і мистецтво. Важливим є і те, що у процесі обговорення музичних творів і творів живопису діти розвивають свої творчі вміння дискутувати, полемізувати, набувають необхідних навичок вживання музичних термінів, активно поповнюють свій словниковий запас. У перебігу бесіди, дискусії немає правильних і неправильних відповідей. Є різні точки зору, різні міркування. І головне для вчителя – не оцінка відповіді учня, а цінування його діяльності, самотніть дитини як активного учасника процесу навчання.

Однак показ репродукцій картин художників перед слуханням музичного твору не бажаний. Картина відволікає учнів від музики, заздалегідь визначає певний конкретний шлях сприймання музичного образу, що не завжди є виправданим. Тому показ репродукцій картин доцільно використовувати після кількаразового прослуховування музичного твору, коли в дітей уже склалось певне уявлення про музичний образ. Тим більше не варто нав'язувати дитині уявлення про музику як про звукову ілюстрацію тих чи тих явищ. Моменти зображувальності в музиці мають виявлятися передусім в опорі на розрізнення характеру музики, почуттів і настроїв, виражених у ній.

Робота з розвитку дитячої музичної творчості ґрунтується на загальних принципах дидактики. Учитель ураховує вікові особливості дітей, їх індивідуальні можливості в навчальній діяльності, нахили, інтереси і на цій основі розвиває навчально-пізнавальну активність учнів, ураховуючи при цьому співвідношення внутрішньої і зовнішньої мотивації учіння, диференціацію змісту навчального матеріалу відповідно до рівнів творчих здібностей учнів.

Дитяча творчість на уроках музичного мистецтва є пізнавально-пошуковою музичною практикою, пов'язаною із самостійною діяльністю учнів, їх умінням оперувати знаннями і навичками, як-от:

- розрізнення емоційних настроїв музичного твору, спостереження за розвитком музичного образу;
- аналіз виразно-сміслового значення музичної мови, її розуміння (мелодія, темп, динаміка, лад, форма, регістр);
- естетична оцінка емоційно-образного змісту музики;
- уміння в рухах, пластиці передавати зміст музичного твору, власні емоційні враження від його сприймання.

Як свідчить практика, улюбленим заняттям молодших школярів на уроці є музична імпровізація – найбільш природний для дітей вид творчої діяльності. Рухові, інструментальні, інтонаційно-мовні імпровізації та різні форми їх поєднання дозволяють практично розв'язати одне з вічних питань музичної дидактики – навчання та виховання через творчість.

Початковими формами імпровізації можуть бути ритмічні супроводи (власні рухові жести: плескання в долоні, плескання руками по колінах, клацання пальцями, притупцювання; гра на дитячих музичних інструментах: дерев'яних паличках, тарілочках, трикутниках, бубнах, барабанах); ритмічні декламації або спів самих дітей.

Із задоволенням імпровізують на уроці не тільки ті, хто може на високому рівні і виразно співати, але й учні, які слабо інтонують, недостатньо володіють власним голосом. В імпровізації дитина творчо розкривається, розкріпачується, відчуває себе вільною: їй не потрібно співати так, як вимагає вчитель, як співають інші, що часто буває досить нелегким для дитини. І особливо важливим є те, що дитина робить перші спроби самостійної творчості, при цьому намагається досягти успіху, а також учитися критично й об'єктивно оцінювати свої можливості. За таких умов загострюється почуття відповідального ставлення учня до себе, до результатів своєї праці, що формує його як особистість, людину в колективі. Учні мають можливість порівняти якість виконання музики різними дітьми, невимушено висловити свої враження, зауваження, побажання, визначити кращі зразки імпровізації. На уроці створюється позитивний настрій на роботу всіх учнів, атмосфера зацікавленості і взаємопідтримки, яка налаштовує на розкуту розмову, але відповідальну діяльність. Учитель у такій ситуації виконує роль координатора, консультанта – фасилітатора (від англ. facilitate – полегшувати, сприяти) активної творчості учнів.

Імпровізування, співоча творчість дітей не виникає сама по собі. Вона спирається на розвинене музичне сприймання, музичний слух дитини, вміння оперувати музично-слуховими уявленнями і фантазією і виявляється у здатності дитини створювати щось нове на основі набутого нею певного музично-слухового досвіду.

На уроках музичного мистецтва використовуються різні види вокальної імпровізації: імпровізування мелодій без тексту в заданому характері («музична розмова»); імпровізування мелодій у характері пісні, танцю, маршу; створення

підголосків до пісні; добирання пропущеного в мелодії пісні звука; закінчення початої вчителем мелодії; мелодизація віршованих текстів, лічилок, дражнилок, загадок, забавлянок; складання власних музичних композицій, наприклад, на теми «Голоси птахів», «Космічна музика», «Осінь», «Ураган», «Сумний настрій», «Весела музика», «Діалог двох бубнів», «Діалог двох дзвіночків» тощо.

Застосування подібних комунікативних музичних вправ, у яких беруть участь усі учні і вчитель, забезпечує внутрішній психологічний комфорт на уроці, добрий настрій, за якого працюється більш цікаво і більш результативно. Очевидна дидактична спрямованість таких уроків: поглиблюються музичні знання та музикальні вміння учнів; думка дитини працює активно; розвивається образно-асоціативне, творче мислення; формуються навички самостійної постановки і розв'язання творчих завдань.

Цілісний розвиток творчої особистості вимагає застосування різних форм музично-творчої діяльності в доступних для молодшого школяра видах, а також організації змістовного дозвілля дітей, спілкування, накопичення досвіду. Оскільки молодший учень особливо сенситивний до педагогічного впливу, виховання творчо активної особистості є важливим на стадії початкового навчання, коли закладається фундамент становлення, подальшого розвитку, збагачення й удосконалення особистості учня.

Література

1. Гродзенская Н. Л. Школьники слушают музыку / Н. Л. Гродзенская. – М. : Просвещение, 1969. – 76 с.
2. Куненко Л. О. Естетичні та мистецькі засади формування духовної культури особистості / Л. О. Куненко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 12 (17). – С. 107–111.
3. Куненко Л. О. Науково-педагогічні засади особистісно-зорієнтованих технологій музичного навчання молодших школярів / Л. О. Куненко // Педагогіка вищої і середньої школи: зб. наук. праць. – К-Р. : СПД Щербенок С. Г., 2011. – С. 486–492.
4. Русова С. Ф. Дошкільне виховання / С. Ф. Русова. – Катеринослав, 1918. – С. 9, 15.

УДК 371.124:33:378

Неля Зуєнко

ДІАЛОГОВА СУТНІСТЬ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ

Зуєнко Н. О. Діалогова сутність особистісно зорієнтованої парадигми освіти.

Особистісно зорієнтована парадигма освіти аналізується в контексті діалогової природи суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, що дозволяє поглибити розуміння шляхів реалізації в навчально-виховному процесі ВНЗ особистісно зорієнтованих освітніх технологій. Розглядається емоційно-естетичний аспект педагогічного діалогу.

Ключові слова: парадигма освіти, особистісно зорієнтоване навчання, педагогічний діалог, освітня технологія.

Зуєнко Н. О. Диалоговая сущность личностно ориентированной парадигмы образования.

Личностно ориентированная парадигма образования анализируется в контексте диалоговой природы субъект-субъектного взаимодействия участников образовательного процесса, что позволяет углубить понимание путей реализации в учебно-воспитательном процессе ВНЗ личностно ориентированных